

*Ивана Лукнар**

Институт за политичке студије, Београд

ДОПРИНОС ЖЕНА У МЕЂУРАТНОЈ КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ (1918-1939)

Сажетак

Историју српске културе и политичке мисли обогатиле су жене које су својим активним залагањем, усавршавањем и доприносом поставиле темеље будућим генерацијама. У раду је приказан допринос жена у међуратном периоду кроз деловање у друштвено-хуманистичким организацијама и часописима на простору Србије. Основна хипотеза рада је да су жене кроз њихово активно учешће у хуманитарним организацијама и часописима допринеле развоју еманципације жена на овом простору и помогле да жене остваре своје политичко право. За истраживање и обраду теме коришћени су хеуристички метод и метод анализе садржаја архивских извора Историјског института и остале библиографске грађе. Циљ рада је да пружи потпунију историјску слику о доприносу жена на овим просторима.

Кључне речи: допринос жена, женско друштво, женски часопис, женски покрет.

УВОД

Након Првог светског рата уследиле су значајне друштвено-политичке промене. Хронолошки оквир рада обухвата међуратни период од 1918. до 1939. године који се поклапа са еманципацијом жена и њиховим настојањима да жене остваре право гласа. Поред успостављања нових државних граница, кључне промене биле су политичке природе и односиле су се на борбу за законску и политичку равноправност жена. У југословенској литератури се слабо помиње допринос које су жене дале у друштву и политици. Изразито мали

* ivana.luknar@ips.ac.rs

број радова се бави женским правом гласа у посткомунистичким земљама (Peto 2004, 174). Домаћи аутори такође указују да српска историографија почетком 21. века касни за светским токовима по питању укључивања жена у политику (Јовановић & Радић 2009, 61).

Жене су се за свој допринос у друштву и политици бориле кроз феминистичке покрете, који су настајали у специфичним окружењима и углавном у временима политичких немира. Обзиром да се феминистичке аргументације јављају у различитим формама и околностима, нису сви покрети током историје препознати као такви. Историја феминизма је некада посматрана као „социјална историја“ и проучавана је кроз сочиво историје културе, међутим она је у ствари, политичке природе, односно „историја политике која укључује жене и анализира родну политику“ (Offen 2011). Феминизам је „као појава још дубље задирао у суштинске односе моћи у сваком друштву – у односе између мушкараца и жена. То су све били чиниоци који су условили различитост и сложеност линија феминистичке аргументације које су се развијале“ (Столић 2015а, 7). Зато је Блум (Blom 2003) предложила коришћење ширег термина као што је „покрет за еманципацију жена“ који обухвата широк дијапазон активности које имају за циљ мењање родних односа и побољшање положаја жена.

Еманципација жена је један од предуслова за друштвени развој и напредак. Она подразумева борбу „за самоопредељење и побољшање правног, друштвеног, културног и политичког положаја жена“ (Paletschek & Pietrow-Ennker 2003, 6). Поменута борба за еманципацију жена у Краљевини Југославији подразумевала је поред активног укључивања жене и подршку од стране мушкараца који су препознали потребу за еманципацијом као један од националних интереса. Један од мушкараца који је пружао подршку за равноправност жена био је Тихомир Ђорђевић који поводом тога пише: „Пуно ствари које сам о жени и њеном положају поменуо зависиле су и зависе понајвише од људи. Ја то нисам истицао, јер је овде говор о женама. Али је већ очевидно да жени треба помоћи и да је треба подићи“ (Ђорђевић 1912, 293).

Аутори примећују да политичке идеје које су настале у женским покретима представљају окосницу модерне државе благостања (Vock & Thane 1991; Uno 1999). Међутим, упркос томе жене су потискиване из историје и неретко игнорисане, а њихов допринос проучаван је само успутно. Потискивање жена је ишло до те мере да су игнорисане у комеморацијама у Краљевини Југославији у периоду од 1912. до 1918. године (Vokovoy 2006,

158). Захваљујући анализама и радовима који се баве тумачењем историјског доприноса жена и развојем женског права, жене „заборављене од потомака, полако почињу да добијају место у српској историји које заслужују“ (Милановић 2015). Отуда је веома важно бављење овом темом. Јер, анализом доприноса које су жене дале не само да им се одаје почаст, него и њихова дела и права за која су се избориле остају упамћена.

ПОЛОЖАЈ ЖЕНЕ У МЕЂУРАТНОЈ КРАЉЕВИНИ ЈУГОСЛАВИЈИ

Нужно је сагледати историјски контекст унутар којег се промишља тема рада. За време Првог светског рата традиционална улога жене у друштву доживљава трансформацију, што је неповратно трансформисало ток друштвеног развоја. Жена постаје активни учесник историјских догађаја и борац против непријатеља за време балканских и светских ратова. Упркос томе српске жене су биле у тешком положају. „Затворена у четири зида варошка жена има врло узан круг идеја. Она је сујеверна и на њезин рачун живе гатаре и бајалице. Она није посвећена у послове свог мужа, још мање локалне и јавне“ (Ђорђевић, 1912, 287). У јужној Србији је владао Закон Леке Дукађанина. Поменути закон је жене ставио у подређен положај и лишио их многих породичних и грађанских права (Фолић 1998, 206-208). Међутим, након Првог светског рата жене су се активније укључиле у привреду.

Након Првог светског рата је образованим женама дозвољено да предају у свим разредима гимназије. Тада су многе жене са села радно емигрирале у градове. Међутим највећи проценат жена је био неписмен и биле су ангажоване углавном као неквалификована радна снага у текстилној, папирној, прехрамбеној индустрији, занатима и као кућна послуга (Миленковић 198, 221-223).

У доба Краљевине Срба Хрвата и Словенаца /Југославије режим је периодично трагао за најпрактичнијим решењима, те га карактерише недоследност, како идеолошка тако и политичка. То се у знатној мери одразило на карактеристике положаја жена у поменутом периоду. Након доласка комунистичке партије Југославије (КПЈ) на власт женска права добила су своју политичност у оквиру шире идеологије еманципације и ослобађања радничке класе.

Зачеци женског покрета у Србији називу се деведесетих година XIX века када су забележена настојања да се жене из Србије укључе у међународни женски покрет. Међутим идеја о оснивању

јединственог савета Српкиња је пролонгирана због става тадашњих ауторитета да нису у потпуности сазрели услови за такву врсту организације (Божиновић 1996, 77). Столић образлаже: „Идеја о оснивању савеза у Србији потекла је са конференције стручног одбора филантропске секције Међународне алијансе одржане у Паризу у мају 1906. године којој је присуствовала Јелена Лазаревић, наставница Више женске школе и секретарка Кола српских сестара, иначе добро упућена у рад Француског женског савеза. Неколико месеци касније Одбор економске секције састао се у Хагу и одредио да интересе Алијансе на Балкану заступа Немица др Кете Ширмахер (Kaethe Schirmacher), докторка филозофије и феминисткиња. Непосредно пред њен долазак у Београд, основан је и Српски народни женски савез.“ (Столић 2018, 320) Међутим, савез није одмах по оснивању приступио међународним организацијама, јер је постојало нерасположење, неспремност и незрелост код већине жена за усвајање феминистичких идеја, као и идеје о стицању политичких права (Столић 2015 а, 165-172). Феминистички дискурс је био неуједначен широм света. У неколико земаља¹ жене су већ биле освојиле политичка права (парламентарна или општинска), док су се представнице из Србије налазиле у незавидном положају и суочавале са бројним искушењима.

Процес еманципације жена у Југославији крајем 19. и почетком 20. века одвијао се у друштву које је карактерисало снажно традиционално патријархално наслеђе. Такође, у то време половина становништва била је потпуно неписмена, док је култура живљења у југословенском друштву била на изразито ниском нивоу.

Двадесети век су обележила бројна друштвена превирања и насиља (Екмечић 1989, 5). Тада је Србија доживела унутрашња превирања и кризе: Мајски преврат (1903), смена династија, Анексиона криза (1908), Балкански ратови (1912-1913) и Први Светски рат (1914-1918). Под поменутих околностима друштвене и економске промене о улози жена текле су постепено. За време Првог Светског рата нарочито се изменио свакодневни живот жена, јер су жене у одсуству мушкараца вршиле различите послове и преузеле су улогу старатеља породице.

1 Жене су извојевале потпуно или делимично право гласа крајем 19. и у првој деценији 20. века у: Аустралији, Новом Зеланду, Финској, Данској, Шведској, неке државе у САД. Док су, истовремено многе жене и даље биле без политичких права нарочито на Истоку Европе. Током прве деценије 20. века у већини европских држава образовани су национални савети формиран од окуљених женских организација и удружења. На Балкану Бугарска је најпре признала пуну политичку и грађанску равноправност жена и мушкараца, 1907. године.

Децембра 1918. године створено је Краљевство Срба Хрвата и Словенаца. Један од примарних задатака привременог народног представништва на челу са Миленком Веснићем био је доношење устава којим би се уредила држава. Иако је постојало неколико предлога од стране саме Уставне комисије за формирање устава (предлог Стјепана Радића, Стојана Протића, Јосипа Смодлаке, ЈМО, Трумбићев пројекат и предлог Југословенског клуба) женско право гласа је било маргинализовано. Изузетак је био предлог Јосипа Смодлаке који се залагао за опште право гласа (Видаковић 1920). Привремена влада усвојила је 2. септембра 1920. године *Изборни закон* према којем су жене остале без бирачког права. Политичке странке су о питању женског права гласа имале различита схватања која се према Богдановић могу категоризовати на: оне који су енергично одбацивали ту идеју, јер су сматрали да би жене учешћем у политици разориле породицу и упропастиле државу; било их је у највећем броју (Богдановић 1920, 11-12). Следећу категорију чинили су истакнути људи и политичари који нису били за одбацивање политичких права женама, али су сматрали да им права треба постепено проширивати. Последњој категорији, квантитативно најмањој припадали су најосвећенији, односно они који су се залагали за неограничено женско право гласа. У Краљевини Срба Хрвата и Словенаца према наводима аутора (Чалић 2013, 99; Gorenjak 2014, 53) постојала је ентузијастична клима пуна наде и очекивања у периоду од проглашења стварања Југославије до 1921. године, односно проглашења Видовданског устава у вези са остваривањем општег права гласа жена.

Тридесете године XIX века обележила је велика економска криза која се негативно одразила и додатно отежала положај жена. Владајући политичари су се радије опредељивали на смањење зарада код жена и њихово отпуштање као средство за спровођење мера штедње. Жене су биле изложене економским притисцима и углавном нису имале подршку политичара. Промена положаја жене која је започета у међуратном периоду била је производ тадашњих друштвено-политичких прилика, али није имала политичко-правну потпору. За време Другог светског рата уследио је суноврат положаја жене у Србији. Доношењем Видовданског устава изостало је право гласа женама на које су морале да чекају све до промене режима 1945. године.

ДЕЛОВАЊЕ ЖЕНА ПОД ОКРИЉЕМ ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

Литература о деловању жена у Србији до почетка Првог светског рата је оскудна. Деловање жена под окриљем женских друштава, односно различитих друштвено-хуманистичких организација умногоме је допринело процесу еманципације жена који је започет најпре њиховим образовањем. Упркос страху да ће еманципација жена разорити патријархалне односе, богати трговци и српски чиновници почели су да школују своје ћерке у иностраним женским институтима. Оснивањем *Више женске школе* у Београду 1863. године постављени су темељи за просветно и професионално усавршавање младих жена. На Филозофском факултету је образованим женама било дозвољено да полажу професорски испит 1912. године.

Током седамдесетих и осамдесетих година XIX века настајала су прва женска друштва. У *Српским новинама* од петка 6. јуна 1875. године, женско друштво је дефинисано као удружење које „тежи усавршавању женског пола у правцу саморадње: да помаже сироте и невољне и да дејствује, да се сиромашне женске спремају и упућују за добре и ваљане служитељке и раднице“ (*Српске новине* 1875). *Београдско женско друштво* и *Добротворна задруга Српкиња Новосаткиња* била су међу првим друштвима која су пружала хуманитарну и просветну подршку за сиромашне девојке, ђачку кухињу и дом за старије жене. Поменута друштва су организовала прикупљање добротворних прилога ради оснивања библиотека, читаоница, дечијих забавишта и др. (Столић 2015б, 304).

Једно од истакнутих женских друштава било је *Друштво Кнегиња Љубица*, које је било састављено од најугледнијих госпођа и супруга наутицајнијих људи и истакнутих интелектуалки. То је „једна од најлепших организација што их је Србија дала на путу ослобођења своје колевке. Једна ретка Српкиња Г-ђа. Милка Свет. Вуловић, непосредно оценивши како се страшно живи на Косову даје подстрек да се 1899. године образује тај одбор србијанских жена, који ће за спасење поробљених Срба... тајно и јавно подизати народни дух и наду на ослобођење“ (*Домаћица – Споменица* 1926, 19). Поменуто друштво карактерише патриотско-хумани рад родољубивих српкиња које су се залагале за народно добро, духовно и морално васпитање. У знатној мери рад и прегнућа *Друштва Кнегиња Љубица* нису забележени као што је наведено у Споменици поменутог друштва о четрдесетој годишњици друштвеног рада, јер

„оне најважније и најделикатије ствари рађене су и потписиване у тајности“ (Домаћица – Споменица 1926, 20). На простору Србије у периоду пре Првог светског рата, прецизније до 1901. године, било је око тридесет женских друштава која су се бавила хуманитарним радом и са циљем да пруже различите врсте помоћи женама и девојчицама. На пример, *Београдско женско друштво* које је основано 1875. године бавило се едукацијом и припремом девојчица за самосталан живот и рад углавном кроз њихово описмењавање. Међу најзначајнијим женским удружењима такође се истичу: *Коло српских сестара*, које је основано 1903. године на предлог Надежде Петровић као установа хуманитарно-просветног карактера, *Материнско удружење* основано на Материце 12. децембра 1904. године на предлог др Јована Јовановића и др Драге Љочић, друштво *Српска мајка*, основано је 1911. с примарним циљем да пружи негу одојчади сиромашних мајки, *Друштво Св. Јелене*, основано 1913. године које се бавило превасходно збрињавањем ратне сирочади.

„Чланство у једном друштву није искључивало деловање у неком другом удружењу жена што је такође говорило о женској солидарности и заједничком раду“ (Милановић 2015). На пример, Катарина Миловук је била председница *Београдског женског друштва* и истовремено је била потпредседница *Кола српских сестара*, док је Љубица Луковић, била потпредседница Одбора госпођа *Кнегиња Љубица* и од 1905. године председница *Кола српских сестара*. *Српски народни женски савез* формиран је 1906. године који је у свој организациони састав окупио: *Београдско и Крагујевачко женско друштво*, *Српско-јеврејско друштво*, *Коло српских сестара*, *Кнегиња Љубица*, и *Материнско удружење*. Савез није имао јасан концепт рада све до 1911. године када је утврђен *Правилник* његовог деловања, у којем су сумиране основне идеје и задаци: опште просвећивање народа, побољшање положаја жене у друштву и држави, остварење општег права гласа за жене, грађанска једнакост и изједначавање жена и мушкараца, национални рад, као и једнако право наслеђа (Марковић 2007, 102).

Дакле, улога жене се знатно изменила након Првог светског рата, међутим жене су биле мање плаћене од својих колега мушкараца за исте послове и имале су мање могућности напредовања у служби. Отуда је 1927. године основано *Удружење универзитетски образованих жена Југославије* (Petrović 2019, 64-66) с циљем да пружи подршку образованим женама у њиховом професионалном раду и развоју.

Тakoђе једно од истакнутих женских друштава било је

Друштво за просвећивање жене и заштиту људских права које је било основано од стране најимућнијих жена у послератном периоду (априла 1919. године) с циљем да пружи подршку женама из нижих сталеза и њихово укључивање у социјални живот кроз едукацију и оспособљавање оних жена које нису имале своје занимање. На првом *Конгресу* поменутог друштва одржаног у Београду основан је *Народни женски савез Српкиња, Хрватица и Словенки* који је окупио око 250 различитих женских друштава и организација. Том приликом председница Даница Дим. Христић је изјавила: „Југословенска жена, која је све ратне страхоте преживела и умела на дому на сваком послу да замени човека, креће се сада дигнуте главе и с поносним уверењем у својој снази, да продужи рад на добро своје отаџбине. Да све удружене Југословенке пођемо на тај пут споразумног и сложног рада, и јесте циљ овог нашег састанка“ (Први конгрес народног женског савеза Срба, Хрвата и Словенаца 1920)

Народни женски савез Српкиња, Хрватица и Словенки је деловао у циљу достизања хуманог, етичког, културног, феминистичко-социјалног и националног развоја интегралног југословенства. *Друштво за просвећивање жене и заштиту људских права* је имало јасно одређен програм у једанаест тачака, међу којима су: „извојевање политичких права жени“ (Каснар-Караџић 1920, 5) равноправност жена и мушкараца, подршка женама на селу кроз течајеве, борба против проституције и др. Програм друштва је садржао многе физичке, интелектуалне и моралне садржаје, али није предвиђао политичко образовање. Јер, није било важно у којој ће се политичкој партији жена пронаћи, јер она треба „да остане свесна своје улоге и да кроз сваку партију, ма у којој се налазила, истакне на дневни ред свој женски програм“ (Каснар-Караџић, 1920, 5) који је у складу са програмом *Друштва за просвећивање жене и заштиту људских права*. Поменуто друштво је у борби за право гласа и друга грађанска права организовало скуп 8. маја 1921. године на којем су присуствовале чланице из различитих крајева земље. Истог дана је први пут заседала и Уставотворна скупштина, а жене су својим храбрим излагањима успеле да придобију велики број присталица ван својих редова. Међутим, Видовданским уставом 1921. године ускраћено је бирачко право женама.

Видовдански устав је дефинисао начело „један краљ, једна држава, један народ“ (Чалић 2013, 107) и у одељку који се односи на социјалне и економске одредбе устав се обавезао да ће штитити права мајки и мале деце. Такође су жене биле поменуте у члану

27. где је наведено да жене и недорасле треба „посебно заштитити од штетних послова по њихово здравље“.² Законодавство није одмах и у потпуности политички практиковало женска права, упркос реконструкцији старих и успостављању нових родних образаца у послератном периоду. Као што примећује Склевицки (Склевицки, 1984) цео међуратни период протекао је у различитим нивоима неравноправности које су биле садржане у приватно-правном, социјалном и кривичном законодавству. Будући да су постојеће странке маргинализовале питање женског бирачког права од доношења Видовданског устава, 1927. године основана је *Женска странка* чији је примарни циљ био да пробуди политичку и друштвену свест код жена ради освајања правне и политичке равноправности. Јер, постојећа женска друштва „мада су сва израз женске делатности и женског социјалног рада, не одговарају, или по своме програму, или по својој организацији и тактици политичким задацима, које време намеће.“ (Алијанса женских покрета 1927, 4). Штеби је оштро критиковала начин на који је дефинисан програма *Женске странке* који према њеним речима „нема ни једне једине политичке идеје“ (Штеби 1927, 1), него је свој фокус деловања ставила на борбу за добијање женског права гласа и исправљање недостатака Видовданског устава не наводећи евентуална државно-правна, социјална и економска решења за горућа друштвена питања.

Може се рећи да је *Женски покрет*³ био на ратној ноzi са *Женском странком* због расипања женских снага, јер су присталице странке сматрале да се политичко ослобађање жена и њихови циљеви могу остварити искључиво кроз политичку организацију. Док је *Женска странка* замерала *Женском покрету* то што се и даље неке жене опредељују према „мушким партијама“, уместо да упућују своје чланице да се учлане или бар приђу *Женској странци*. „У међуратном женском покрету уочене су идеолошке дистинкције које припадају феминистичком (грађанском „буржоаском“, а у време социјалистичке Југославије „десничарском“), пролетерском (комунистичком левичарском) и традиционалном патријархалном хуманитарном (верско патријархално задругарство) дискурсу“ (Столић 2020, 291).

Организације и часописи жена допринели су постепеним променама. Отуда Ђорђевић пише: „Тек у новије време у

2 Политика (9. 5. 1921), 2

3 Овде се мисли на *Друштво за просвећивање и заштиту жена* које када је проширило своје делатности је променило назив у *Женски покрет*. Поменуто друштво је имало свој гласник са истим именом о чему ће бити речи у наставку чланка.

побољшаним културним приликама, почео је у нас да се ствара један нови тип жене, културне жене. Томе типу и ја имам да благодарим на части, што сам овде међу вама. Ни та жена није изданак наших патријархалних и полупатријархалних средина и жена. Она се просто отргла од наших култура и отишла под своје жени средњеевропске културе. Идеална жена средњеевропске културе неће да зна за старинске предрасуде о жени. Она зна да је људско биће, и да има права да живи као такво.“ (Ђорђевић 1912, 292)

ЖЕНСКИ ЧАСОПИСИ

Упоредо са порастом актуелности женског питања оснивани су и женски часописи, који су углавном били гласила појединих женских друштава. Најпознатији и најјутицајнији женски часописи у периоду од настанка нове државе 1918. године до 1945. године били су: *Домаћица*, *Женски покрет*, *Жена и Свет*, *Жена данас*. Државни органи су пратили и контролисали домаћу и страну штампу⁴. Женски часописи су неговали патриотски дух. Поред поучног и медицинског садржаја имали су и забавни и хуманитарни карактер.

Међу првим часописима био је *Домаћица*, иначе гласило *Београдског женског друштва* који је излазио у континуитету од свог оснивања 1879. године све до почетка Другог светског рата.

Часопис *Жена и Свет* је излазио у континуитету од јануара 1925. године до априла 1941. године. *Жена и Свет* је обрађивао различите теме: прокламовао еманципацију жена у економском, културном и социјалном смислу и естетски изглед жене са посебним освртом на здравље, моду и хигијену жене, пружао савете за правилно одгајање и васпитање деце, одржавање хармоничних односа у браку, писао о областима у којима жена може највише да дође до изражаја, доприносима истакнутих песникиња и сликарки, информисао о раду бројних женских удружења и претендовао да се женске снаге залажу за очување заједништва Срба, Хрвата и Словенаца. Као што примећује Бараћ, ауторке су идеје за своје текстове у часописима кад год је то било могуће проналазиле у лику и деловању југословенске жене или у вези са југословенском идеологијом (Бараћ 2014).

4 Према је Закон о штампи из 1925. прокламовао принцип слободне штампе, у пракси су постојале бројне рестриктивне уредбе. Контрола штампе је пооштрена нарочито након Допуне закона из 1929. године и након оснивања Централног прес бироа који је вршио свеобухватну контролу и цензуру средства информисања. Неретко су и забрањиване публикације чији је садржај био оцењен као противан интересима државе.

Коло Српских Сестара је издавало календар *Вардар* (Савић 2009, 120), који је ширио и будио националну свест, подстицао љубав према отаџбини и очување народне традиције. Календар је обиловао чланцима, песмама и сликама наших истакнутих политичара, књижевника и писаца. Његов тираж је износио од 10.000 до 30.000 годишње.

Женски покрет је био гласило *Друштва за просвећивање жене и заштиту људских права* који је служио да поменуто друштво промовише широм југословенског простора своје идеје и организује нове састанке и рад огранака друштва. Часопис је излазио са прекидима у периоду 1920-1938. године. *Женски покрет* је садржајно подржавао идеју „да политика не може вечито бити привилегована област само за људе“ (Женски покрет 1921) и прокламовао је изједначавање жена са мушкарцима како у породичном тако и друштвеном животу.

У циљу организовања женског дела комунистичке партије Југославије (КПЈ) који се бавио горућим питањима која се тичу жена, октобра 1936. године изашао је први број часописа *Жена данас*. Часопис је окупљао комунисткиње и служио је као феминистичко гласило које је служило за разумевање односа према одређеним темама као што су: слободна љубав, брак, абортус и слично код млађих комунисткиња. Часопис *Жена данас* (Костић и Аћимовић 2021) писао је о феминизму, женском праву гласа, о миру, о активностима жена, омладини и деци.

ЗАКЉУЧАК

Допринос жена је могуће посматрати и разумети једино унутар културно-политичког контекста у којем се одвијао. Први део рада посвећен је положају жене у Краљевини Југославији у међуратном периоду 1918. до 1939. године. Други и трећи део рада приказују деловање жена кроз истакнуте женске организације и часописе.

Жене су оставиле неизбрисив траг у историји српског народа својим непоколебивим и храбрим иступањем пред друштво. Упркос томе што их је друштво дочекало неспремно, жене су својим ангажовањем прелазиле трновит пут и постепено корак по корак градиле темељ за остварење женских права најпре образовањем, а потом и активним учествовањем у друштвено-хуманитарним организацијама и часописима. На тај начин су жене дале велик допринос у просвећивању нашег друштва и остваривању положаја

савремене жене, али и очувању националних интереса.

Борба за освешћивање друштва у погледу жене и женских права на простору Србије дуго је трајала. Упркос постојању разних женских организација и часописа који су указивали на потребу за еманципацијом жена и да је неопходно доделити женама општа права, жене у Србији су добиле право гласа тек 1945. године.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Алијанса женских покрета (Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца). 1927. *Женски покрет* 8 (8): 4.
- Бараћ, Станислава. 2014. „Жена и свет (1925-1941) између модерне и нове жене: амбиваленција илустрованог женског (модног) магазина“. *Књижевност: часопис за студије књижевности, рода и културе*. <http://www.knjizenstvo.rs/sr/casopisi/2014/zenska-knjizevnost-i-kultura/zena-i-svet-1925-1941-izmedju-moderne-i-nove-zene-ambivalencija-ilustrovanog-zenskog-modnog-magazina#gsc.tab=0>
- Богдановић, Катарина. 1920. „Женска политичка права“, *Женски покрет* 1 (3) : 11-13.
- Божиновић Неда. 1996. *Женско питање у Србији у 19. и 20. веку*, Београд: Феминистичка 94
- Видаковић, Анђелија. 1920. „Женско бирачко право и нацрти новог устава“, *Женски покрет* 1 (6): 5-7.
- Домаћица – Споменица. 1926. „Прослава педесетогодишњице Женског друштва 30. маја- 1. јуна 1926“, Београд: Штампарија „Рад“. https://zrstorija.iib.ac.rs/istorijski_arhiv/domacica-spomenicaproslava-pedesetogodisnjice-zenskog-drustva-30-maja-1-juna-1926-zensko-drustvo-u-beogradu-beograd-1926/
- Ђорђевић, Тихомир. 1912. „О српским женама.“ *Српски књижевни гласник* 263: 285-294. https://zrstorija.iib.ac.rs/istorijski_arhiv/o-srpskim-zenama/
- Екмечић, Милорад. 1989. *Стварање Југославије 1790-1918*, Београд: Просвета
- Женски покрет. 1921. *Право гласа за жене*. Београд: Штампарија „Слобода“. https://zrstorija.iib.ac.rs/istorijski_arhiv/pravo-glaza-za-zene/
- Жикић, Милена. 2019. *Жене у српским ослободилачким ратовима 1912-1918*. Нови Сад: Покрајински завод за равноправност полова.
- Јовановић, Мирослав, и Радић, Радивој. 2009. *Криза историје –*

- српска историографија и друштвени изазови с краја 20. и почетка 21. века*, Београд: Удружење за друштвену историју.
- Каснар-Караџић, Зорка. 1920. „Програм нашег рада“, *Женски покрет* 1(1): 5-6.
- Костић, Лариса и Аћимовић Емилија 2021. *Жена данас 1936-1940: библиографија*. Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Марковић, Предраг. 2007. „Сексуалност између приватног и јавног у 20. веку“. У *Приватни живот код Срба у 20. веку*, прир. Милан Ристовић, 101-128. Београд: Clío.
- Милановић, Јасмина. 2015. „Војска милосрђа“, *Књиженство: часопис за студије књижевности, рода и културе* 5(5). <http://www.knjizenstvo.rs/sr-lat/casopisi/2015/zenska-knjizevnost-i-kultura/vojska-milosrdja#gsc.tab=0>
- Миленковић, Милица. 1998. „Жене раднице у привреди Србије 1918-1929. године.“ У *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века (2) – Положај жене као мерило модернизације*, ур. Латинка Перовић, Милица Миленковић, Бранка Прпа-Јовановић, Дубравка Стојановић, 218-226. Београд: Институт за новију историју Србије.
- Први конгрес народног женског савеза Срба, Хрвата и Словенаца. 1920. *Споменица са I конгреса жена Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца одржаног у Београду 21, 22. и 23. септембра 1919.г.* Београд: Нова штампарија „Давидовић“ https://zistorija.iib.ac.rs/istorijski_arhiv/spomenica-sa-i-kongresa-zena-kraljevstva-srba-hrvata-i-slovenaca-odrzanog-u-beogradu-21-22-i-23-septembra-1919-g/
- Савић, Јелена. 2009. „Коло српских сестара – одговор елите на женско питање“. *Гласник Етнографског музеја* 73: 115-132.
- Склевицки, Лидија. 1984. Карактеристике организованог деловања жена у Југославији у раздобљу до Другог светског рата (1), *Поља: часопис за културу, уметност и друштвена питања*, 30 (308): 415-417.
- Српске новине. 1875. „Правила женског друштва.“ члан 1, 6. јун 1875. https://zistorija.iib.ac.rs/istorijski_arhiv/pravila-zenskog-drustva/
- Столић, Ана. 2015а. *Сестре Српкиње. Појава покрета за еманципацију жена и феминизма у Краљевини Србији*, Београд: Еволута.
- Столић, Ана. 2015б. „Феминизам“. У *Срби 1903-1914: историја идеја*, прир. Милош Ковић, 299-316, Београд: Clío.
- Столић, Ана. 2018. „Између национализма и интернационализма.

- Српкиње на конгресима организација Међународног женског покрета до Првог светског рата“. *Историјски часопис* 67: 309-338. DOI: 10.34298/IC1867309S
- Столић, Ана. 2020. „Ратни доприноси жена и послератна борба за право гласа у Србији (Краљевина СХС) 1918-1921.“ У *Крај великог рата: пут ка новој Европи (1853-1918)*, Александар Раствовић и Миљан Милкић, 285-298. Београд Историјски институт.
- Фолић, Милутин. 1998. „Друштвени положај жене у јужној Србији у другој половини 19. и на почетку 20 века.“ У *Србија у модернизацијским процесима 19. и 20. века (2) – Положај жене као мерило модернизације*, ур. Латинка Перовић, Милица Миленковић, Бранка Прпа-Јовановић, Дубравка Стојановић, 201-211. Београд: Институт за новију историју Србије.
- Чалић, Мари-Жанин. 2013. *Историја Југославије у 20. веку*, Београд: Сlio.
- Штеби, Алојзија. 1927. „Женска странка“. *Женски покрет* 8 (9): 1.
- Blom, Ida. 2003. „Modernity and the Norwegian Women’s Movement from the 1880s to 1914: Changes and Continuities.“ In *Women’s Emancipation Movements in the 19th Century*, eds. Sylvia Paletschek and Bianka Pietrow-Ennker, Stanford University Press.
- Bock, Gisela & Thane, Patricia. 1991. *Maternity and Gender Policies, Women and the Rise of the European Welfare States, 1880s-1950s*, London: Routledge.
- Bokovoy, Melissa. 2006. *Kosovo Maiden(s): Serbian Women Commemorate the Wars of National Liberation, 1912-1918*. In *Gender and War in Twentieth – Century Eastern Europe*, eds. Nancy. M. Wingfield and Maria Bucur, 154-170. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Gorenjak, Ida Ograjšek. 2014. *Opasne iluzije. Rodni stereotipi u međuratnoj Jugoslaviji*, Zagreb: Srednja Europa.
- Offen, Karen. 2011. „The History of Feminism is Political History, Political History Today.“ *Perspectives on History*. <https://www.historians.org/publications-and-directories/perspectives-on-history/may-2011/the-history-of-feminism-is-political-history>
- Paletschek, Sylvia & Pietrow-Ennker, Bianka, eds. 2003. *Women’s emancipation movements in the nineteenth century: a European perspective*, Stanford University Press.
- Peto, Andrea. 2004. „Writing Women’s History in Eastern Europe: Toward a ‘Terra Cognita’?“ *Journal of Women’s History*, 16 (4), 173-181.

- Petrović, Jelena. 2019. *Womens Autorship in Interwar Yugoslavia. The Politis of Love and Struggle*. London: Palgrave Macmillan.
- Uno, Kathleen. 1999. *Passages to Modernity: Motherhood, Childhood, and Social Reform in Early Twentieth Century Japan*, Honolulu: University of Hawaii Press.

Ivana Luknar

WOMEN'S CONTRIBUTION IN THE INTERWAR KINGDOM OF YUGOSLAVIA (1918-1939)

Resume

Women's societies and magazines in the Kingdom of Yugoslavia had a key role in women's emancipation and the history of feminism in Serbia. Feminist movements primarily had political nature and have often emerged in times of political tension in the past. The paper deals with the contribution of women in the interwar period through their activities in social-humanist organizations and magazines in Serbia. The paper basic hypothesis is that women activities in women's organizations and magazines contributed the emancipation and spread idea about equal political rights.

Feminist discourse wasn't worldwide uniform. At the same time women all around the world didn't have the same political rights. Feminist movement is deeply connected to essential relations of power in society and developed in specific society (nation) conditions. The heuristic method and the method of content analysis were used for the research of books, articles and archival sources of the Historical Institute and other bibliographic materials. Searching of women's movement requires analysis of cultural-political framework. The paper begins by analysis of position of women and political circumstances in Serbia during interwar period. Further the paper discusses women's activities in different organizations and magazines that have spread feminist ideas during the research period (1918-1939).

The struggle for the women's emancipation long lasted in Serbia. Women in Serbia got right to vote in elections in 1945. The contribution of the feminist pioneers to modern women's position is indisputable. Women's movement is significant part of history development in the each of the country all around the world.

Keywords: women's contribution, women's organization, women's magazine, women's movement.

* Овај рад је примљен 2. новембра 2022. године, а прихваћен на састанку Редакције 20. децембра 2022. године.